

Új és új hősöket. Az 1957-es Ady-ünnepség mint emlékezeti hely

SZABÓ Róbert Csaba

PhD student, University of Arts Târgu Mureş
fauteuil@gmail.com

Abstract: The 1957 Celebration of Poet Endre Ady as a Lieu de Mémoire

In this dissertation, I examine the process of cult creation in the context of the nationwide celebrations of Hungarian poet Endre Ady organized in Romania in the 1950s. More broadly, I research how the post-war state socialist power introduced its hero types in literature and theatre, thereby creating its own places of remembrance. Examining the 'lieu de mémoire' used in the sense rendered by Pierre Nora, it seems important that the new places of remembrance created by the power - museums, statues, heroes, oeuvres, literary evenings of theatres, etc. – create a sense of continuity, but in reality they convey a radically new message, and try to achieve this mainly through a hero placed at the centre of the cult. In the retelling and activating of history (and the story), the disappearing difference between the 'real' and 'would-be' gives birth to a compulsion to repeat, which after a while leads to the emptying of the contents and the formation of double speech.

Key words: Endre Ady, lieux de memoire, activation, hero cult, 1950s, Tîrgu Mureş.

1. Hol a hős?

Jelen dolgozatomban a kultuszteremtés folyamatát vizsgálom az 1950-es évek Romániájában az egész országra kiterjedő Ady-ünnepségek kapcsán. Tágabban azt kutatom, hogy a háború után berendezkedő államszocialista hatalom hogyan vezette be hőstípusait irodalomban és színházban, saját emlékezeti helyeket hozva létre ezáltal. A Pierre Nora-i értelemben használt *lieu de mémoire*-okat vizsgálva az tűnik fontosnak, hogy a hatalom által megteremtett új emlékezeti helyek – múzeumok, szobrok, hősök, életművek, színházak irodalmi estjei stb. – a folytonosság látszatát keltik, valójában azonban gyökeresen új üzenetet közvetítenek, és ezt a hatalom főként a kultusz középpontjába állított hősön keresztül próbálja elérni. A történelem (és a történet) újramondása, cselekményesítése során a *valós* és a *valós lehetett volna* között eltűnő különbség ismétlési kényszert szül, ami egy idő után a tartalmak kiüresedéséhez és a

kettős beszéd kialakulásához vezet. Meglátásom szerint egy meglévő és lezárt költői életmű átalakítása, újramondása, ha úgy tetszik, *cselekményesítése*, a hatalom ideológiájához igazítása, bizonyos részének kisajátítása és ideológiai értelmezése során fennállhat az adott írói életmű recepciós értékvesztése, kiüresedése.

Pierre Nora szerint a *lieu de mémoire*-ok létrejöttenek elsősorban az emlékezés akarása az előfeltétele. (Nora, 1999, 152) Az Ady-ünnepségek esetében szerintem az emlékezés szándéka – a szervezőkén túl – elsősorban a hatalom emlékezési szándékát jelenti: a megemlékezések forgatókönyvét tízpontos minisztertanácsi rendelet (*Határozat...*, 1957, 933) készítette elő, így az ünnepségsorozat leképezi az államszocializmus kultuszépítő mechanizmusát is. A rendelet az ünnepségek képi világáról és arculatáról, helyszíneiről, résztvevőiről és kísérő nyomtatványairól rendelkezett, mégpedig igencsak konkrét feladatokat szabva ki a szervezők számára, a hatalom diktálta beszédmódot használva. Az ünnepségsorozat jelentősen befolyásolta a korszak színházi és kulturális emlékezetét. A nagyobb szabású megemlékezések színpadokon, színházakban történtek (pl. Marosvásárhelyen, Szatmárnémetiben, Nagyváradon), résztvevői között ott vannak a kor vezető színészeit (Erdős Irma, Kovács György, Kemény Klió, László Gerő, Sándor Károly, l. az Igaz Szó Ady-estjének plakátja). Országos jellege folytán tömegekhez jutott el a híre, a nagyobb városok mellett a kisebb települések kultúrotthonaiban számtalan vers-estet, Ady-estet szerveztek.¹ Az 1957-es ünnepségsorozat állami szintű ünnepségei a következők voltak: Ady-szobor avatása Nagyváradon, Ady-emlékest a nagyváradai Állami Színházban (november 24.), emlékházavatás Érmindszent-Adyfalván (november 24.), Ady-estek Bukarestben (november 27. és 28.), Ady-est Marosvásárhelyen a Székely Színházban (november 29.). Az ünnepségek köré szerveződtek a következő rendezvények: Ady-est Szatmárnémetiben az Állami Színházban (november 22.), Ady-mellszobor avatása Zilahon, emléktábla avatása Ady egykori diákszállása homlokzatán (november 22.), két emléktábla leleplezése Nagykárolyban Ady egykori kisdíák-szállása és a piarista gimnázium épületén (november 23.). Az egyes helyszínek szervezői: folyóiratok szerkesztői, az Írószövetség helyi fiókjai, kultúrfelelősök, színházak, tanári káderek stb.

A kutatásomban ugyanakkor kiemelten foglalkozom az 1957. november 27-ikén Marosvásárhelyen rendezett Ady-emlékesttel. Gálfalvi Zsolt, az *Igaz Szó* folyóirat szerkesztője, az emlékest egyik szervezője szerint² az Ady-ünnepségsorozat ötlete a marosvásárhelyi Írószövetségben született, mely ötletet a tartományi igazgatóság segítségével révén állami szintre sikerült emelni.

¹ Kacsó Imre levelező híradása a *Vörös Zászló*-ban a gyergyóalfalusi ünnepségről: „A nagy költő születési évfordulóján a gyergyóalfalusi Petőfi Sándor kultúrotthonban jól sikerült Ady-estet rendezett a közönségi tantestület. (...) Ady-verseket adtak elő, amelyeket a kultúrotthont zsúfolásig megtöltő közönség hálás tapssal jutalmazott.” (*Vörös Zászló*, 1957. november 28., 6.)

² Gálfalvi Zsolt szóbeli közlése 2018. december 12-ikén.

A *Határozat* *Ady Endre magyar költő születése 80. évfordulójának megünnepléséről* c. minisztertanácsi rendeletet 1957. szeptember 27-ikén jelentette meg Chivu Stoica, a Minisztertanács elnöke, és ezzel a hatalom hivatalosan is engedélyezte a nagyszabású ünnepségeket. A tízpontos rendelet egészen világosan rögzíti, hogyan lehet és kell ünnepelni. Helyszínt (10 nagyobb város, magyarlakta járások, rajonok kultúrotthonai) és időpontokat jelöl meg. Rendelkezik az Ady-publicisztikák kiadásáról, címet ad nekik – *Ady és a nemzetiségi kérdés* –, utasítja a Sahia Filmstúdiót, hogy az ünnepségeket dokumentálja, és a felvett anyagból dokumentumfilmet készítsen. Nagyváradon és Adyfalván Ady-mellszobor felállításáról dönt. Adyfalván emlékház létrehozására ad utasítást. A Román Postát utasítja, hogy Ady-bélyeget hozzon forgalomba. „Nyomtassák ki a költő arcképét és juttassák el a magyarlakta helységek kultúrházaiba és kultúrotthonaiba.” (4. pont) Legvégül magyarországi íróvendégek meghívásáról rendelkezik.

A Marosvásárhelyen (és később, 1957 vége, 1958 első fele között más városokban lapszámbemutató) emlékünnepséget szervező *Igaz Szó* folyóirat dupla Ady-számot szerkeszt, benne Ady kortársai, barátai emlékeznek a költőre, de szinte az összes, jelentősebbnek számító romániai magyar író megszólal a lap hasábjain. Ugyanígy Ady-számot szerkeszt a kolozsvári *Utunk* és a *Korunk* is, az országos és megyei napilapok pedig tematikus oldalakat Ady-versekkel.

Ha elfogadjuk, hogy a kultuszok központi eleme a hős, a hérosz, akkor meg kell vizsgálnunk, hogy az ötvenes évek államszocialista diskurzusa milyen hőstípusokat igyekezett előtérbe helyezni. Ahhoz, hogy megérthessük, és közelebb férközhessünk az 1957-es Ady-ünnepségekhez, a korszak hőstípusát vizsgálva érdemes annak összetevőire rápillantani: eredetére, tulajdonságaira és céljaira.

A korszak beszédmódjában megjelenő hős, az, akivel a hatalom azonosulni tud, minden esetben pozitív hős. A pozitív hős figurája egyértelműen a nép fia is, a nép közül származó, aki egyben a történelem fontos eleme is, sőt, történelemalakító erővel rendelkezik. Földes László 1957-ben az *Igaz Szó*-ban közölt tanulmánya ennek szellemében kitágítja a történelmi hős szerepkörét:

[...] az irodalom pozitív hőse (...) az egyszerű ember, akiben a nép legjobb tulajdonságai öltenek testet, de lehet éppenséggel történelmi személyiség a szónak teljes értelmében is. Irányító, vezető, élenjáró, példamutató ember azon a poszton, ahol dolgozik és harcol; személyiség.

Földes, 1954, 52

Gyáni Gábor idézi Carlyle-t, aki azt állítja, hogy „a hős a történelem fő, sőt egyedüli mozgatórugója, aki azáltal emelkedik embertársai fölé, hogy benne ölt testet a történelem valósága”. (Gyáni, 2007, 40) A mindennapi ember történelmi hőssé emelése az államszocializmus pátosz utáni vágyára mutat rá. Az új időknek megfelelő hős keresése az irodalomban és a színházban az ötvenes évek egyik kiemelkedő kultúrmissziójának számított, ahogy azt Földes fentebb idézett tanulmánya is

megerősíti. A hős körülhatárolása, keresése szempontjából az alábbiakban négy példát hozok. Az első a Maros Magyar Autonóm Tartomány két színházának, a csíkszeredai és a marosvásárhelyi állami színháznak az 1954-es, a Politikai Bizottság általi átvilágítása, a második a *Varga Katalin* című előadás recepciója, a harmadik *Igaz Szó* színműíró pályázata, a negyedik pedig egy 1954-es levélváltás az *Igaz Szó* szerkesztősége és a sepsiszentgyörgyi színház irodalmi titkársága között. A négy példa segítségével meglátásom szerint körüljárható a korszak hőstípusának igénye, illetve jelezhető az a kulturális-politikai közeg, amelybe az 1957-es országos Ady-ünnepségek megérkeztek, és amelyben Ady alakja mint a forradalom hőse tud megjelenni.

Nora szerint akkor válhat valami emlékezeti helyé, ha a képzelet szimbolikus aurával ruházza azt fel. (Nora, 1999, 152) Ady alakját a proletárforradalom előfutáraként igyekeztek beállítani, olyan jövőbelátó személyként, akinek jóslatai az emlékezés jelenében teljesedtek be, és ezáltal a jelen igazságát szimbolizálja.

1.1 A tartományi színházak nem-szocialista tartalmai ellen

Az 1953-ban Marosvásárhelyen alapított *Igaz Szó* folyóirat a kezdetektől teret adott a kor színházi kérdéseiről szóló vitáknak. Jól jelzi az *Igaz Szó* és főképp főszerkesztőjének, Hajdu Győzőnek hatalmi és befolyásoló szerepét az, hogy amikor 1955-ben a Maros Magyar Autonóm Tartomány színházainak³ működését a tartományi Politikai Bizottság megtárgyalja, akkor a bizottságba nem-színházi emberként egyedülként meghívott Hajdu fogalmazta meg a legkeményebb kritikát a színházak műsorpolitikájával és működésével kapcsolatban. (Bottoni, 2008, 192) Hajdu Győző kritikája a Székely Színház műsorpolitikájával szemben az, hogy a színház vezetőségének „olyan repertoárt kellett volna biztosítaniuk, amely nem annyira a magyar irodalom klasszikusaira, hanem inkább a romániai magyar íróknak a szocializmus építéséről szóló műveire” (Bottoni, 2008, 192) fókuszál. Az átvilágításról készített jelentés pontosan elmondja, milyen darabok hőstípusai nem illeszkednek a meghatározott politikai-kulturális irányvonalhoz: a repertoárt ért kritika szerint „a kelletténél több szocialista tartalom nélküli sikerdarabot, főleg operettet mutatott be a két színház”. (Bottoni, 2008, 192) Az operett mellett Illyés Gyulának a marosvásárhelyi színház repertoárján szereplő, *Fáklyaláng* című előadása sem megfelelő Hajdu szerint, hiszen „a román–magyar kapcsolatokra 1848-ban jellemző konfliktust állították színre”. (Bottoni, 2008, 192) Vagyis olyan hősökre van szükség, akik a magyar–román testvéri együttélést hivatottak kifejezni, nem pedig a békétlenséget, illetve az új kurzusban nincs helye az operethősöknek.

³ Csíkszeredai Állami Magyar Színház és a Marosvásárhelyi Állami Magyar Színház.

1.2 A testvéri együttélés hősei

A kritikákra adott válaszként lehet ilyenformán értelmezni az 1954-55-ös évadban a marosvásárhelyi Állami Magyar Színházban bemutatott *Varga Katalin* (Varga Katalin. Rendező: Szabó Ernő. Bemutató: 1955. március 25.) című előadást, amelynek cím- és főszereplője, a Mócvidék nemesasszonya a szegény, elnyomott nép barátjaként harcol azok igazáért és szabadságáért. Metz István a magyar–román együttélés hőstípusát fedezi fel Horváth Ágoston háromfelvonásos történelmi drámájában, hősjellemzésében igazi 50-es évekbeli mozgalmárrá avatja a dráma hőst: „Varga Katalin hosszú évekig lelke a Mócvidék mozgalmának. Állandóan ébren tartja a mócok forradalmi öntudatát, harcol bánya-kiváltságaik megvédéséért, s ha kell, a császárig megy” (Metz, 1954, 242), hogy aztán amikor börtönbe vetik, ráébredjen, „a császártól várt segítséget, ahelyett, hogy a román és magyar jobbagyítómegeket egyesítette volna közös ellenségük, a nemesi rend ellen”. (Metz, 1954, 242) A *Varga Katalin* a román–magyar barátság és együttélés hőseként vált részesévé a kor színházi emlékezetének, egyben fontos példája annak, hogyan aktualizálódik egy történelmi karakter és válik a jelen ideológiájának fontos hőstípusává.

1.3 Közösben gazdálkodó parasztok

Az *Igaz Szó* fokozott figyelme a színházi élet és a drámairodalom felé egy 1958-ban általuk kiírt kortárs drámapályázatban csúcsonyul, amire szűk fél év alatt 86 egyfelvonásos pályamű érkezik be. A kiírásban egyértelmű igény fogalmazódik meg a pályázók felé: „műveikben a mai valóság, a szocialista építés időszerű kérdései felé forduljanak”. (*Színműpályázat*, 1958, 320) A pályázati határidőre beérkező művek hiányosságai miatt⁴ a szerkesztőség meghosszabbította a nevezési határidőt. Bár sajnálatosan a pályaművek nem maradtak fenn a folyóirat archívumában, a határidő eltolásának megindoklását olvasva képet alkothatunk a pályaművek hőstípusairól: „Sokan foglalkoznak a mezőgazdaság szocialista átalakításának ábrázolásával, e darabok egy része kollektív gazdaságok szervezését, más része a közösben gazdálkodó parasztok mai életét próbálja bemutatni.” (*Szerkesztőségi közlemény*, 1958, 203) Ha az említett darabok nem is maradtak fent, arról, hogy pontosan hogy is nézhetett ki egy, az agitációt tematizáló színmű, képet alkothatunk a *Vörös Zászló* napilapban megjelent *A kultúrotthonok művészi agitációs brigádjainak ajánljuk* című rövid humoros darabból, amely a helyzetkomikumra építve igyekszik meggyőzni az embereket a kollektív gazdaságba belépés előnyeiről. (*A kultúrotthonok...*, 1957, 6)

⁴ „A beérkezett egyfelvonásosok művészi megformálása azonban nem üti meg új, hazai magyar irodalmunk eddig elért általános színvonalát. (...) A pályázók többségénél szembetűnő a színpadtechnikai jártasság hiánya, ami kétséggé teszi a darabok színrevitelét.” (*Szerkesztőségi közlemény*, 1958, 203)

1.4 Balassi és Dzsingisz kán, világnézet és kolhoz-probléma

Létay Lajos, a Kolozsvári Állami Magyar Színház irodalmi titkára 1954. június 4-ikén kelt, az *Igaz Szó* szerkesztőségének címzett (válasz)leveléből (Létay Lajos levele, 1954) megtudhatjuk, hogy 1954. május 20-ikán az *Igaz Szó* szerkesztősége egy színházi információs rovat létrehozásáról értesíti a romániai színházak magyar társulatait. Létay leveléből kiolvasható, hogy az *Igaz Szó* a színházak tervezett bemutatóiról, repertoárjának alakulásáról kér adatokat a rovat számára. A *Látó* szépirodalmi folyóirat archívumában található egy másik válaszlevél is, amelyet a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház irodalmi titkára (kiolvashatatlan aláírás és név) fogalmazott meg 1954. június 16-ikán. A levélből kitűnik, hogy az *Igaz Szó* a színházon belül készülő/írandó új drámákra is rákérdezett. Az irodalmi referens válaszából kiderül, hogy Balassi Bálintról és Dzsingisz kánról is íródik egy-egy darab Sepsiszentgyörgyön. Sőt:

Fekete Gyula – Lavotta Károly, hazai témájú drámát írnak, mely világnézeti ellentétet tárgyal egy család keretén belül. Mester András kolhoz-problémával foglalkozó darabot ír, mellyel már foglalkoztunk és annak alapján írja tovább.

A Sepsiszentgyörgyi..., 1954

A sepsiszentgyörgyi színház irodalmi referensének kétségbeesett kísérlete, hogy Balassi Bálinttól Dzsingisz kánon át a kolhozból származó hősről születendő drámákról tudósítsa a párt lapját, jó rálátást biztosít a korszakra jellemző általános hőskeresésre, az új ideológiai diskurzusnak megfelelő hőstípus előállítására.

1.5 Összegzés

A román–magyar együttélés hősei, a történelmi hősök, a mindennapok munkáshősei iránt kifejezett igény a hatalom részéről volt az, ami meghatározta a korszak hőstípusának ideálját, a színházak és az alkotók részéről pedig az izzadságos megfelelési kényszer ennek az igénynek a kielégítésére. Az *Igaz Szó* drámapályázatának részleges kudarca (a rekordszámú pályamű ellenére meghosszabbítják a határidőt), a színházak irodalmi titkárságának igyekezete, a *Varga Katalin* erőltetetten ideologikusra hajlított, aktualizált hőse a kötelező diskurzus betartását jelentette. Az Ady-ünnepségek és Ady személye ezek szellemében jelenhetett meg kizárólag, szem előtt tartva, hogy a kialakítani kívánt hőstípus, amivel a hatalmi diskurzus azonosulni tud, kizárólag a pozitív hős pozíciója. A pozitív hős megteremtésében pedig az aktualizálás és kiemelés mellett a felejtés ugyanolyan szerepet játszik. Ady Endre esetében ez főképp az életmű szelekciójában valósul meg: bizonyos korpuszok kiemelődnek, mások háttérbe szorulnak, ahogy azt tanulmányomban alább tárgyalni fogom. Az életművön belüli hangsúlyeltolódásokon túl fontos látni, hogy a minisztertanácsi rendelet hogyan határozza meg szinte részletekbe menően az ünnepség megszervezését, lezajlását, mit tart fontosnak kiemelni, meghatározni.

2. A kultuszképzés elemei

Az alábbiakban az ünnepség képi világáról, helyszíneiről, nyelvéről, résztvevőiről és kísérő nyomtatványairól, valamint nyelvéről szeretnék beszélni, mint amelyek meghatározták az ünnepség alakulását, és egyben elemeiként működtek az új kultusz építése folyamatának. Továbbá, ahogy dolgozatom bevezetőjében ígértem, a marosvásárhelyi ünnepséget elemzem.

Az a tény, hogy az 1957-es Ady-ünnepségek a költő halálnak nyolcvanadik évfordulója apropójára épít, egyszerre két dolgot jelez és állít. Az első, hogy (irodalmi) kultuszépítésre aligha van szükség Ady kapcsán, „csupán” korrekcióra. A 80. évforduló nem számít nagy időnek, nem kerek, nem centenárium, és még kevésbé milleniumi. Sokkal inkább az ünnep ajánlat jellegéről beszél, az Ady-kultusz elbillentéséről az Erdélyben Makkai Sándor püspök által elvégzett erőteljes, az istenes versek köré épülő recepció korrekciójáról a Dózsa-vers forradalmi iránya javára, a Révai József⁵ és Bölöni György által kijelölt új Ady-recepció mentén. Lakner Lajos megfogalmazásában:

Az irodalmi kultusz [...] identifikációs és orientációs ajánlatot tartalmaz. Azonosulásra szólít fel, azoknak az értékeknek az elfogadására, amelyek fontosaknak tűnnek és azoknak az elutasítására, vagy a ranglétrán való alacsonyabb helyre sorolására, melyek iránt elutasító vagy közömbös. A befogadó, résztvevő számára így kijelölt hely betöltése identitásteremtő és/vagy identitást legitimáló aktus.

Lakner, 2000, 149

Ilyen értelemben 1957-ben az Ady-korpusz hangsúlyos versei a fennálló hatalmi nyelvezetnek leginkább megfelelő darabjai lesznek, a kultusz új, meghatározó hőisévé pedig a *Dózsa György unokája* képzet lép elő. Ahhoz a képzethez, ahhoz a hősideálhoz közelítődik ezáltal az Ady-költészet, amit a korszak szocreál értékei szerint a proletár, a munkás, az elnyomott osztály: a nép fia testesít meg. Nem sokkal korábban Gagyí László író egy könyvbemutatója után arról a számára döbbenetes élményéről ír, hogy az író-olvasó találkozóján a saját műveinek (proletár) hőseivel találkozott. (Gagyí, 1955, 35) Az Ady-ünnepségek ígérete messianisztikus: a Költő feltamad, és megjelenik a nép között.

A második állítás az 1957-es ünnepségekkel kapcsolatban az, hogy a mindössze egy évvel az 1956-os események utánra meghirdetett országos Ady-ünnepségek precíz megszervezésével a hatalom azt az erős üzenetet próbálja keltetni, hogy a kultúra irányítását csakis az ő érdekei és szempontjai felől lehetséges minden aktor számára

⁵ Révai az Ady 75-ik születési évfordulójára rendezett ünnepségen a következőket mondta: „Ady Endre sejtette, látta azoknak a feladatoknak a teljességét, melyet a 20 században a magyar nép előtt álltak és azzal vált valóban nemzeti költővé, mert e feladatokat úgy fogta fel, mint a magyar történelem kiegyenlítettlen számláinak kiegyenlítését Dózsa Györgytől Táncsics Mihályig, Esze Tamástól Világosig, Majtényintól 1867-ig.” (IT, 1954. január, 271)

elképzeln. Az ünnepség különös pikantériája az, hogy a forradalom szó minduntalan elhangzik az ünnepekre írt szövegekben. (L. *Igaz Szó* 1957. novemberi Ady-száma)

2.1 A képmás szakralitása

Jan Assmann szerint „...a kulturális emlékezésben van valami szent. Az emlékezés alakzatai vallási értelmet hordoznak, és emlékező megjelenítésük gyakran ölti az ünnep alakját.” (Assmann, 2004, 54) Az 1957-es romániai Ady-ünnepséget szentesítő minisztertanácsi rendelet előírja a költő arcmásának kinyomtatását és a magyarlakta vidékek kultúrotthonaiban való elhelyezését. A vallási rítusokra emlékeztető gesztus párhuzamba állítható a szentek képmásainak elhelyezésével a szakrális térben és a szentek képmásaihoz való fohászkodással. Úgy tűnik, hogy a transzcendens világszemléletet elutasító 50-es évek ideológiai közegében az (irodalmi) kultuszok alapvetően messianisztikus, passiószerű⁶ szerkezeti szándéka érvényesül. Keresztesné Várhelyi Ilona szerint „a profán kultusz minden megnyilvánulásában fellelhetőek szakrális elemek, amint a szakrális kultusz is magára ölthet egészen profán formákat is” (Keresztesné, 2000, 190).

A megemlékezés-sorozat képi világát meghatározó rendelet az arcképek kifüggesztése mellett („Nyomtassák ki a költő arcképét, és juttassák el a magyarlakta helységek kultúrházaiba és kultúrotthonaiba.” – 4 pont) elrendeli a bélyegek nyomtatását, valamint az ünnepségeket megörökítő dokumentumfilm elkészítését. Előírja Ady-mellszobrok állítását.

Kunt Gergely szerint a vizuális eszközök vizsgálata (például bélyegek) rendkívül fontos a propaganda-kutatásban. A bélyegek mindenkori kibocsájtója a posta intézménye mögött álló állam, így a bélyegeken megjelenő vizuális, közérthetően dekódolható üzenet – főként a második világháború után – az aktuális politikai mondanivaló hordozója. Kunt szerint „az egyes bélyegek tervezésekor, a téma kiválasztásakor megjelennek a kibocsátó politikai hatalom által preferált célok, események, személyek, szimbólumok”. (Kunt, 2008)

A romániai bélyegkiadás az ötvenes évek elején nyer lendületet. A népszámlálástól kezdve írók és történelmi figurák jelennek meg a postai bélyegzőkön: könyves emberektől szablyáját épp kirántani készülő törökverőig tart a skála. Az Ady-bélyeg szinte egyedülálló abból a szempontból, hogy más magyar származású személyiségről nem került forgalomba bélyeg. A kiadott bélyeg nyakkendő, komor tekintetű Ady-arcképe mellett a születési dátum és az 1957-es évszám szerepel, a készítők ezzel utaltak az évfordulás esztendőre. (<http://razboifilatelie.blogspot.com/2009/01/toamna-i-fugit-din-paris-rznd.html>) Fontos párhuzam, hogy Magyarországon 1947-ben bocsájtották ki a tízdarabos *Szabadsághőseink* című bélyegsorozatot. A bélyegeken szereplő személyiségek pontos üzenetet hordoztak a kurrens politikai hatalom irányáról,

⁶ Gyáni Gábor Margócsy István és Tverdota György fogalmait idézi. (Gyáni, 2009, 25)

a követendő kánonról. A sorozaton szereplő személyek: Dózsa György, Esze Tamás, Budai Nagy Antal, Martinovics Ignác, Batsányi János, Kossuth Lajos, Táncsics Mihály, Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila. A történelmi hősökkel keveredő írók és közéleti gondolkodók panteon-állítása a hatalmi beszédmód irányát határozta meg: őket szabadságharcosoknak, hősöknek nevezi. Egyszerű képi üzenet az új történelmi elbeszélésről és az új irodalmi kánonról. Fontos a személyek megjelenítési módja is: Ady vékony testalkatú, kezében könyv, amit elmélyülten tanulmányoz. Petőfi kezében papiros és lúdtoll, Táncsics mögött rácsozott ablak. A pátosszal teli megjelenítési mód, a magasztos pillanatban való kimerevítés kizárólag a hősöknek kijáró testtartás, és ez mintha előfeltétele lenne az emlékezeti helyekké válásnak. A kimerevített, képmássá (szoborrá, bélyegképpé, portrévá) fogott egykor élő személyiség a saját testtartásába oldódva immár örök szimbólumként képviseli és hordozza a hatalom által ráaggatott jelentést. Nora szerint:

Ha az emlékeket, melyeket magukba zárnak, valóban megélnénk, a *lieu de mémoire*-ok szükségtelenek lennének; és viszont, amennyiben a történelem sem azért kerítené hatalmába azokat, hogy átformálja, átalakítsa, átgyúrja és kővé dermeszse őket, úgy nem lennének helyek az emlékezet számára.

Nora, 1999, 147

Pótó János történész szerint

[...] a köztéri szobor mindig szimbólum, szimbolikája viszont elsősorban nem az alkotóra, hanem a megrendelőre jellemző. A politikust, a politikát ugyanis a műnek csak a témája érdekli, mivel csak ez kapcsolható be a politika, a propaganda fogalomkészletébe.

Pótó, 1986, 518

Az Ady-emlékünnepek alkalmából két mellszobrot állítottak: egyet Nagyváradon, egyet pedig Zilahon. Vetró Artúr képzőművész Váradon leleplezett szobráról így ír az *Esti Hírlap* tudósítója: „A mellszobor Adyt, a gondolat bajnokát ábrázolja” (Dersi, 1957a, 10) Az Ady-mellszobrot Kiss György *Szűz Mária mennybemenetele* című szobrának helyére állították föl, az 1955-ben létrehozott Ady emlékmúzeum közelében. A Mária-szobrot levették talapzatáról, és átszállították az olasz templomkertbe. (https://www.kozterkep.hu/~19947/Suz_Maria_mennybemenele_Nagyvarad_1888.html) A helyszín kiválasztásában közrejátszott az, hogy a szobor mögött lévő Mülleráj cukrászda és kávézó Ady egyik törzshelye volt Nagyváradon.

A hatalom és az ünnepek által fölülrít, átalakított tér a szoborcseré révén a tér szakrális jelentéseit is felcserélte, új emlékezeti helyet alakítva ki és hozva létre. A mennybemenetel aktusát a gondolat bajnoka váltja. A bajnok, a hős a mennybemenetel korábbi helyszínét foglalja el, egyenértékűvé válik a szenttel, és az örökkévalóság

üzenetét hordozza. A bajnok versus szent csatájában előbbi győz. „Rendszerváltozáskor még egy, a történetiszemlélet és a politikai propaganda megítélését gazdagító elem kínálkozik: az előző rendszer mely szimbólumait fogadja el, melyeket tolerálja és meddig, s melyeket utasítja el az új?” (Pótó, 1986, 518), írja tanulmányában Pótó. A mélyen vallási utalásokat hordozó Mária-szobor a háború után jó tíz évig a helyén maradhatott, azonban hogy egy templomkertbe, vagyis szakrális térbe helyeződik át, az a hatalomnak a köztérről való gondolkodását is jelzi. Azt, hogy az államszocialista hatalom újragondolja a köztér használatát, deszakralizálja, és erőteljesen új kulturális tartalommal tölti föl.

A kutatásom egyik további iránya lehet a színházi előadásokról készült hivatalos fotók vizsgálata, az, hogy a nyilvános felvételeken a pátoszra való törekvés (pl. ég felé emelt tekintet és testtartás) mennyire tudatos és irányított, hogy az effajta kimerevítés hogyan szolgálta a hatalmi beszédet. További kutatást jelent az ünnepségekről készült dokumentumfilm vizsgálata, ami azonban egyelőre nem került elő a filmes archívumokból, kizárólag annyit tudunk róla, hogy a forgatókönyvét Simon Magda nagyváradi újságíró írta.

2.2 A hatalom nyelve

Ha Siegmundnak abból a megállapításból indulunk ki, hogy Cicero Szimonidész történetének elmondásakor figyelmen kívül hagyta a pusztulás tapasztalatát (Siegmund, 1999, 39), akkor látszólag úgy tűnhet, hogy az erdélyi magyar emlékező közösség is eltekintett, figyelmen kívül hagyta az egy évvel korábbi, 1956-os események hatására lavinaként elindított „pusztítást”, amikor a kényelmes halott-idézésre: Ady Endre életére és életművére való emlékezésre vállalkozott. Mégpedig meglehetősen pontosan, a korszak kultúrpolitikája által diktált nyelvet használva, az emlékezés során betartva a hatalom emelte szabályokat. Nehéz lenne persze az emlékező közösség szemére vetni a biztonságos emlékezésbe menekülést, hiszen a politikai helyzet, a javában zajló 56-os erdélyi koncepciók perек, a nyomában meglóduló tisztogatások nem is igen engedhettek meg mást. Az 56-os sokk – és erre a hatalom szándékai igen komolyan rímeltek – csakis a rendszer nyelvén létrehozható emlékezeti helyeket engedélyezett. A sokkhatás, amely Szimonidészt érthette volna a nevezetes ház összeomlásakor és a lakoma résztvevőinek halálakor, elmaradt, és – Cicero történetében – a logikusan felépített emlékezés: a holtak higgadt azonosítása következett. Holott brutális események után aligha tud megszólalni bárki is higgadtan. W. G. Sebald több évtizeddel későbbi, de a második világháború utáni időszakra reflektáló szövegei a légiháború és a (német) irodalom kapcsolatáról beszélve kizárja a Szimonidész-típusú higgadságot, ezáltal egyfajta hazugságba, öncsalásba utalva a görög költő emlékezeti módszerét. Sebald arról ír, hogy 1943-ban a szövetséges légierő lángtengerré változtatja Hamburgot. (Sebald, 2014, 33) A hamu és törmelék alól kitámolygó polgárok zavarosan, összefüggéstelenül írták le az általuk átélt katasztrófát, olyannyira, hogy „az *első napokban* [kiemelés tőlem – Sz. R. Cs.] nem lehetett pontos felvilágosítást kapni. Amit elmeséltek, annak sosem stimmeltek a

részletei.” (Sebald, 2014, 33) Vagyis egy olyan típusú emlékezés, ami nem beszél a pár pillanattal korábban átélt súlyos veszteségekről, az szükségképpen az elbeszélhetőség sorrendje ellen vét. Az elhallgatott, tiltott események elbeszélése helyett a hatalom nyelvét használó narratívát alkalmaz, a sorrendben az elvártat, a hivatalosan előírtat veszi előre, és nem elmondhatónak, nem megengedettként tételezi az általa megélt súlyos tragédiát, a veszteséget. Szimonidész elbeszélése így a hatalom narratívájának felel meg.

„A lieu de memoire-okat az érzés szüli és élteti, hogy nincs már spontán emlékezet” (Nora, 1999, 146), írja Pierre Nora, vagyis az „emlékezetmegőrző cselekedetek” nem önmaguktól, természetesen zajlanak, hanem az emlékezeti közösség vagy a közösség vezetői által létrehozott és irányított ünnepségek keretében. Az Ady-ünnepségek Romániában egy, a hatalom által teljes mértékben ellenőrzött és levezényelt esemény volt, a szocialista realizmus nyelvi eszközeivel, fordulataival, kulcsszavaival „írott” és engedélyezett emlékezeti helyként jött létre.

Dávidházi Péter *Irodalomtörténet és ünnepi beszéd* című tanulmányában Beöthy Zsoltnak a milleniumi ünnepségekre megjelentetett *A magyar irodalom kis-tükre* című munkája kapcsán hívja fel a figyelmet arra, hogy Beöthy „az összetartozás ethosának retorikai jelével, többes szám első személyben” (Dávidházi, 2000, 138) beszél a magyar irodalomról. *Nyelvünk, kultúránk, irodalmunk, történelmünk* – a többes szám első személy használata révén olyan közösséget tételez a beszélő, mondhatni kétségek nélkül, aminek tagjai kizárólag egyféleképpen emlékeznek, ünnepelnek, gondolkodnak. Az egyén és közösség problematikáját a többes szám első személy birtoklása és használata révén az ötvenes évek kultúrpolitikai nyelve is behelyettesítette emlékezeti helyeinek kijelölésekor. A közös, egyként használnak tételezett nyelv egyben az ünnepségek nyelve is.

Az *Igaz Szó* Ady-számában megjelent *A mi Adynk* című Majtényi Erik-vers a ma élő költők nevében szól Adyhoz, és Ady hangján való szólásról értekezik: „Hozzád szólunk: / Küzdelmes hagyatékod márványba faragottan / Miénk, – s világot vívó, viharzó ütközetben / Van úgy, hogy a Te hangod szólal meg újra fennen, / És verseinknek érces csengése beléknkdobban.” (Majtényi, 1957, 646)

Az elhangzó beszédek Ady jövőlátó tulajdonságát emelik ki leggyakrabban, kiegészítve az együttélő népek testvériségére való törekvését. Hajdu Győző, az *Igaz Szó* főszerkesztője ünnepi beszédében Marosvásárhelyen az *Igaz Szóban* megjelent cikkét idézve mondja: „Ez Ady igazi nagysága, ma is lenyűgöző zsenialitása. Emberi és írói magatartásának tartópillére: a tudatosság, a tisztánlátás és a jövőt megsejditő költő lázas lobogása.” (Hajdu, 1957, 649) Bölöni György így beszélt Bukarestben:

De az igazi meglepetés Adyfalván ért, ahol nem csak a magyar, hanem a környező falvak román lakossága is együtt ünnepelt velünk. Mély meggyőződésem, hogy azok az egyszerű emberek is tudják, ki volt valójában nekünk Ady Endre; tudják, hogy nem

csak nagy költő volt, hanem olyan *politikai vezető* [kiemelés tőlem – Sz. R. Cs.], aki közelebb hozta egymáshoz a magyar és a román népet.

Bensőséges Ady-est Bukarestben, 1957, 5

A költő Ady *átvonszolása* a politikus Ady ténfelére, a költő státuszának átalakítása, kiterjesztése egybecseng Nora állításával, miszerint „a *lieu de mémoire*-ok csak az átalakulásra való képességük, jelentéskörük állandó felélesztése és elágazásainak előreláthatatlan bokrosodása révén élnek”. (Nora, 1999, 153) A hatalom nyelvének ilyenszerű jelentéstartalommal való bővülése az újonnan kialakuló emlékezeti helyről való beszéd nyelvéhez ad útbaigazítást.

2.3 Az ünnepségek résztvevői – az élő emlékezet képviselői

A tíz tételből álló minisztertanácsi rendelet utolsó pontja a meghívható vendégekről is rendelkezik: „a Külföldi Kulturális Kapcsolatok Román Intézete azt a feladatot kapja, hogy hívjon meg a Magyar Népköztársaságból két író, vagy a kulturális élet két más képviselőjét, hogy részt vegyenek az Ady-ünnepségeken.” (10. pont) A fő meghívott Bölöni György⁷ író lesz, az 1957-ben alapított *Élet és Irodalom* első főszerkesztője, Ady egykori barátja. Bölönit Kardos László és Thury Zsuzsa írók kísérik, szintén Magyarországról. Bölöni és kísérete négy ünnepi helyszínen jelenik meg: a nagyváradi szoboravatón, az érminszenti emlékházavatón, a marosvásárhelyi ünnepi Ady-esten (a Kultúrpalotában, a Székely Színház színpadán), továbbá Bukarestben szintén Ady-emlékesten. Az ünnepségek egyik állandó résztvevője Franyó Zoltán, aki szintén Ady baráti köréhez tartozott. Tabéry Géza a váradi ünnepségek egyik fő szónoka. Gálfalvi Zsolt szerkesztő szerint⁸ az *Igaz Szó* Ady-számának összeállításában meghatározó szempont volt az, hogy a lap szerkesztői igyekezzenek még élő Ady-kortársakat megszólítani. Az élő emlékezet jelenlétét szorgalmazó szervezés a teljes ünnepségsorozat megértésének kulcsa, amennyiben a még élő emlékeket hordozó egyén tudását a közösség, a közösségi emlékezés szolgálatába állítja. Assmann megkülönbözteti az egyéni emlékezést a közösségi emlékezéstől. Az 1957-es ünnepségen résztvevő Bölöni és Franyó jelenléte sokkal inkább a közösségi emlékezés felől értelmezhető, mintsem az egyéni emlékezés irányából. „Az emlékezés kultúrája ellenben társadalmi kötelezettségek betartása körül forog: az emlékezés kultúrája a csoport ügye. Középpontjában a következő kérdés áll: »Mit nem szabad elfelejtenünk?«” (Assmann, 2004, 15) A kortársak társadalmi kötelezettségük folytán

⁷ Nadas Péter rövid életrajza Bölöniről: „Bölöni György (1882–1959) író, újságíró, a Károlyi-kormány hollandiai követe. 1920-ban emigrált Bécsbe, a *Bécsi Magyar Újság*ot szerkesztette, 1923-ban Párizsban telepedett le, részt vett a párizsi kommunista emigráció életében, 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, 1950-ben az Irodalmi Alap igazgatója és a szocialista realizmus élharcosa lett, 1957-től az *Élet és Irodalom* első főszerkesztője.” (Aranyossi, 2018, 71)

⁸ Gálfalvi Zsolt szóbeli közlése 2018. december 12-ikén.

mondják el emlékeiket szoboravatáson, író-olvasó találkozók, emlékmúzeumok megnyitó ünnepségén, a közönség szempontjából ők azok, akiknek tudásuk van arról, mit nem szabad elfelejtenie a közösségnek. Ilyenformán nem egyéni emlékezők, hanem a csoport, a közösség szerves részei, *lieu de mémoire*-ként működnek, egyenértékűek a szoborral, az ünnepséggel, amit jelenlétiük szentesít.

Az ünnepségekről beszámoló újságcikkek láthatóan kötelező módon feltüntetik a román vendégek jelenlétét. (L. a *Népszabadság* és az *Esti Hírlap* idézett MTI-híreit, tudósításait.) A testvéri együttélés üzenetének fontosságát jelzi Vándor Vera, a Magyar Béketanács propagandaosztálya főnökének jelenléte is Bölöni kíséretében. Ady román fordítójának, Eugen Jebeleanunak az ünnepségen való részvétele szintén a hatalom román–magyar barátságpolitikájának üzenetét hordozza, és jóval túlmutat az esemény kulturális tartalmán. A beszámolók a román–magyar kulturális egymásra hatást és egymásra figyelést hangsúlyozzák, a hatalom aktuális beszédmódja felől közelítve meg a kérdést: „A román értelmiség legjobbjai már korán felismerték Adyban a forradalom viharadarát.” (Dersi, 1957a, 10) Bölöni bukaresti ünnepi beszéde erre rá is erősít: „Mi, magyar írók, akik részt vettünk a Romániában rendezett Ady-ünnepségeken, nagy örömmel állapítjuk meg, hogy Ady ma már ott él a román nép szívében is” (*Bensőséges Ady-est*, 1957, 5).

És kiből áll az emlékező közönség? A beszámolók nem csak a román meghívott vendégek, hanem a közönségben jelenlévő román emberekről is hangsúlyos említést tesz, kiemelve, hogy Ady mindenkié: „Búcsúzunk a falutól, Ady falujától, románoktól és magyaroktól, akik úgy ünneplik ezt a mostani évfordulót, mint életük jelentős eseményét. Ady valóban az övék.” (Dersi, 1957b, 11.) Az emlékünnepek új résztvevője az értelmiség közé vegyülő munkásosztály: „Az ünnepségen jelen voltak írók, román és magyar dolgozók, a párt és a kormány képviselői, üzemi munkások, értelmiségiek, diákok.” (MTI-hír. *Népszabadság*, 1957. november 26., kedd. 4.) Az emlékünnepek kiterjeszti a közösségi emlékezet résztvevőit, széles társadalmi spektrumot kínál.

2.4 Ady-ünnepség Marosvásárhelyen

1957. november 29-ikén, 17 óra körül a Székely Színháznak otthont adó marosvásárhelyi Kultúrpalota előtt kiszáll az autójából Bölöni György író. Hajdu Győző, az *Igaz Szó* irodalmi lap főszerkesztője és Gálfalvi Zsolt, a lap szerkesztője, az est szervezői, mindketten rendkívül fiatal, húszas éveikben járó irodalomkritikusok fogadják. A Kultúrpalota zsúfolásig telve, a 80 éve született Ady Endre emlékestjére érkezők egy részét már be sem engedti az ajtóban álló rendőrség és tűzoltóság. Az utolsó pillanatban érkező Bölönire várnak. Gálfalvi Zsolt bő 60 évvel később úgy emlékezik vissza,⁹ hogy Bölöni, az *Igazi Ady* könyv szerzője egyenesen Budapestről jött a

⁹ Gálfalvi Zsolt szóbeli közlése 2018. december 12-ikén.

marosvásárhelyi ünnepségre. Pedig nem így volt: Bölöni már november 23-ikán megérkezett Romániába, részt vett az érmindszenti emlékház- és a nagyváradi szoboravatáson és a színházban szervezett irodalmi esten (*Emlékházzá nyilvánították...*, 1957, 4), Bukarestbe utazott, ahol 28-ikán a magyarországi nagykövettel és a Magyar Autonóm Tartomány párttitkárával, Fazekas Jánossal találkozott (*Fogadás...*, 1957, 4), majd ugyanaznap este román írókkal közösen lépett fel egy kétnyelvű Ady-émlékesten (*Bensőséges Ady-est Bukarestben*, 1957, 5), és másnap utazott Marosvásárhelyre. Gálfalvi *tévedése* talán az elmúlt hatvan évtized rovására is írható, ám kétségtelenül arról a marosvásárhelyi magyar értelmiségiek számára rendkívüli tényről is árulkodik (ami a pontatlanul emlékezés eme lényegtelennek tűnő gesztusát létrehozta és az elbeszélésben megszilárdította), hogy a vásárhelyi Ady-ünnepséget az országos megemlékezés-sorozat legfontosabb eseményének tartották a helyi szervezők. Az Ady-ünnepséget legitimációs aktusnak tekintették, az 1956 nyomán érkező tisztogatási hullám és a Maros Magyar Autonóm Tartomány megszűnésének rémképe elleni védekezésnek. Bizonyítéknak arra, hogy képesek a hatalom nyelvén való beszédre.

A Kultúrpalota nagytermében tartott rendezvényen közreműködött Bölöni György Kossuth-díjas író, az *Élet és Irodalom* főszerkesztője, Erdős Irma, az Állami Székely Színház tagja, Franyó Zoltán író, Hajdu Győző, Kemény Klió, a kolozsvári Állami Magyar Opera tagja, Kovács György, az RNK Népművésze, László Gerő, a kolozsvári Állami Magyar Színház tagja, Maczalik Gabriella, a kolozsvári Állami Magyar Opera tagja, Sinka Károly, az Állami Székely Színház tagja. Abból, hogy a rendezvényen színészek voltak jelen, és hogy a Székely Színház adott otthont az estnek, az is következett, hogy a rendezvény jól megkomponált koreográfia szerint zajlott. Az est műsora ünnepi beszédekből, felolvasásokból, elszavalt verses műsorból, valamint Ady-dalok énekléséből állt. Hajdu köszöntője után szavatok következtek (Erdős Irma, Kovács György, László Gerő, Sinka Károly), majd felolvasás, illetve a Reinitz Béla által megzenésített Ady-versek előadása Kemény Klió tolmácsolásában. Gálfalvi Zsolt visszaemlékezése szerint a verses műsor összeállításakor a színészek „elmondták az *Elbocsájtó, szép üzenetet*, és elmondták a proletárverseket is, a *Magyar jakobinus dalt*”. Gálfalvi így jellemezte Kovács György előadását: „kicsit hatásvadász volt, de jól csinálta, szédületes, mit tudott csinálni a közönséggel. Neki volt egy repertoárja, és mi kiválógtunk belőle, mit szavaljon el. Az *Elbocsájtó, szép üzenet*, az neki való volt, mert az ő kicsit fölényes modorával ezt óriásian tudta előadni.” Erdős Irma pedig „konzervatíván szavalt, túl sok érzelmet adott bele” – így Gálfalvi.

Nehéz felkutatni a marosvásárhelyi közönségnek az elbukott forradalomhoz való viszonyát és azt, hogy ezt a viszonyt mennyire jelenítette meg 1957. november 29-ikén este a Kultúrpalotában összezsúfolódtott közönség. Sokkal inkább a második háború után elveszített anyaországgal való kapcsolatot iránti nosztalgia érezhető ki a Gálfalvi Zsolt által leírt Ady-est közönségének reakciójából. Gálfalvi megfogalmazása szerint mindegy volt azon az estén, hogy Bölöni és társai kommunista írók, „a közönségnek csak az számított, hogy Magyarországról jöttek”. De talán még ennél is sokkalta nagyobb súllyal esett latba Kemény Klió jelenléte. A nem sokkal később a kolozsvári Állami Operából kirúgott

operaénekesnő a Székely Színház alapítójának és mecénásának, nem melleleg a rendszer megtúrt ellenségének számító Kemény Jánosnak volt a lánya. A közönség pontosan tudatában volt ennek, és elsőprő tapssal jutalmazta az operaénekesnő fellépését.¹⁰

Gálfalvi szerint Ady tökéletesen megfelelt a hatalmi elvárásoknak: „Érezni lehetett az 56-os események utóhatását, de vigyáztunk, hogy ne lehessen belekötni semmibe. De amúgy sem volt baj, mert már elfogadták. Ady káder volt, Adyban megbíztak.” A kijelentésben az is benne van, hogy Ady *használata* révén lehetőség nyílik a kettős beszéd alkalmazására: a proletárversek mellett elérnek a sokkal inkább a forradalmi tartalmat nem közvetítő, vagy akár az istenes versek is. Gálfalvi szerint az Ady- emlékest jó lehetőség volt „csinálni valamit”, vagyis színvonalas rendezvényt szervezni, olvasható lapot szerkeszteni. A rendszer, a hatalom kijátszása a hatalom nyelvét és annak elsajátítását követelte meg. Az új emlékezeti helyek létrejötte ennek a kettős beszédnek és a hatalom nyelvének egyszerre történő használata közben alakult ki.

3. Összegzés

Az Ady rendezvény-sorozat több szempontból fontosnak tűnik a romániai magyar kulturális és színházi emlékezés szempontjából. A nagyobb városokban (Marosvásárhely, Nagyvárad, Szatmár) szervezett emlékünnepek helyszínékként a színházak színpada szolgált, a műsorban pedig fontos helyet kaptak az adott társulatok vagy ismert színészek. A megemlékezések performatív jellege a szakrális rítusok felé közelítette a résztvevő emlékező közösséget, valamint a hatalom új emlékezeti helyek létrejöttét valósította meg.

A marosvásárhelyi magyar értelmiség az 56 előtti nyitás bűvöletében élve a MAT fennmaradására koncentrál, és ehhez emlékezeti helyek létrehozásán fáradozik. Ezek egyike az Ady-ünnepség.

Az eseményre egy évvel az 1956-os magyarországi események után került sor, már javában zajlottak az 56-hoz kötött erdélyi letartóztatások, tisztogatások és perek, Szoboszlai Aladárt és kilenc társát szűk egy évvel később végzik ki, Nagy Imrét pár hónappal korábban adja ki Bukarest Magyarországnak. Mindez, ha nagyon áttételesen is, megjelent a közönség reakcióiban, ennek tudható be, hogy például a marosvásárhelyi ünnepségről rendkívül szűkszavú beszámoló jelent meg a helyi *Vörös Zászló* című napilapban, ami a tényszerűségeen túl egyetlen jelzővel utal a hangulatra, amikor azt *forrónak* (*Ady-emlékest Marosvásárhelyen*, 1957, 6) nevezi. A budapesti *Esti Hírlapban* annak ellenére nem jelenik meg tudósítás a vásárhelyi rendezvényről, hogy annak tudósítója, helyettes főszerkesztője, Vadász Ferenc jelen volt az eseményen (*Ady-emlékest Marosvásárhelyen*, 1957, 6).

A romániai államszocialista hatalom soha ezután nem szervezett ekkora, magyar alkotóhoz vagy személyiséghez köthető ünnepség-sorozatot

¹⁰ Gálfalvi Zsolt szóbeli közlése 2018. december 12-ikén.

KÖNYVÉSZET

- ASSMANN, Jan, 2004, *A kulturális emlékezet*. Budapest, Atlantisz.
- BOTTONI, Stefano, 2008, *Sztálin a székeleyknél*. Csíkszereda, Pro-Print.
- DÁVIDHÁZI Péter, 2000, Irodalomtörténet és ünnepi beszéd, in Kalla Zsuzsa (szerk.), *Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok*. Budapest, PIM, 137–141.
- GYÁNI Gábor, 2009, *Relatív történelem*. Budapest, Typotex.
- KERESZTESNÉ VÁRHELYI Ilona, 2000, Egy kultusz metamorfózisai. A kultuszképződés modellje a debreceni Csokonai-kultusz fejlődésében, in Kalla Zsuzsa (szerk.), *Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok*, Budapest, PIM, 190.
- KUNT Gergely, 2008, *Bélyegek a propaganda és a kultuszeremtés szolgálatában (1914–1956)*. Elérhető: https://www.academia.edu/8585849/B%C3%A9lyegek_a_propaganda_%C3%A9s_a_kultuszeremt%C3%A9s_szolg%C3%A1lat%C3%A1ban_1914_1956 (utolsó letöltés: 2019. május 1.)
- LAKNER Lajos, 2000, Irodalmi kultusz, identitás, legitimáció, in Kalla Zsuzsa (szerk.), *Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok*. Budapest, PIM, 148–172.
- NORA, Pierre, 1999, Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája, *Aetas*, 3.
- PÓTÓ János, 1986, Történelemszemlélet és politika. Budapest köztéri szobrai 1945 után. *Történelmi Szemle*, 3-4. 518.
- SEBALD, W. G., 2014, *Légi háború és irodalom. A rombolás természetrajza*. Budapest, Európa.
- SIEGMUND, Gerald, 1999, A színház mint emlékezet, *Theatron*, tavasz, 39.

Források

- Ady-emlékest Marosvásárhelyen. *Vörös Zászló*, 1957. november 30., 6.
- A kultúrotthonok művészi agitációs brigádjainak ajánljuk, *Vörös Zászló*, 1957. augusztus 12, 6.
- ARANYOSSI Magda, 2018, *Én régi, elsüllyedt világom. Nádas Péter széljegyzeteivel*. Budapest, Jelenkor.
- A Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház levele, 1954. 06. 16., *Látó* archívuma.
- DERSI Tamás, 1957a, Ma leplezik le Ady Endre mellszobrát Nagyváradon. *Esti Hírlap*, november 24, 10.
- DERSI Tamás, 1957b, Ady nyomában Adyfalván. Látogatás Ady szülőházában. *Esti Hírlap*, november 29., 11.
- Igaz Szó*, 1957, november, Ady-szám.
- FÖLDES László, 1954, A jövőt formáló nép: irodalmunk pozitív hőse 2., *Igaz Szó*, november, 50–63.